

สภาพภาพและบทบาทผู้หญิงในสังคมไทย

สภาพความเป็นไปของผู้หญิงในสังคม มีส่วนในการกำหนดทัศนคติเกี่ยวกับผู้หญิงของหลวงวิจิตรวาทการ ดังนั้นเพื่อให้เกิดความต่อเนื่องทางความคิด และเข้าใจความเป็นมาเกี่ยวกับผู้หญิงในสังคมไทย ผู้วิจัยจึงแบ่งหัวข้อในการศึกษาออกเป็น 2 ประเด็น ดังนี้

3.1 สภาพภาพและบทบาทผู้หญิงไทยก่อนรับอิทธิพลจากวัฒนธรรมตะวันตก

3.2 สภาพภาพและบทบาทผู้หญิงไทยหลังรับอิทธิพลจากวัฒนธรรมตะวันตก

3.1 สภาพภาพและบทบาทผู้หญิงไทยก่อนรับอิทธิพลจากวัฒนธรรมตะวันตก

ถ้าศึกษาลักษณะผู้หญิงไทยจะพบว่า "บทบาทสำคัญของผู้หญิงไทยได้ถูกจำกัดอยู่ในกรอบของความเป็นเมีย และแม่เท่านั้น สิทธิ หน้าที่ และความเสมอภาคที่ผู้หญิงได้รับจะน้อยและเป็นรองผู้ชายเป็นอันมาก" (สินี กมลนาวัน 2514 : 401) ปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดสภาพภาพและบทบาทของผู้หญิง คือสภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิตของผู้หญิง เนื่องจากผู้หญิงไทยได้รับการอบรมสั่งสอนให้มี

ลักษณะนิสัยเก็บตัวอยู่แต่ในบ้าน ผักหัดอบรมวิชาการบ้านการเรือน เช่น การครัว การเย็บปักถักร้อย การซักรีดเสื้อผ้า การดูแลรักษาความสะอาดของบ้านเรือน การปรนนิบัติบิดา มารดา ญาติผู้ใหญ่ และสมาชิกภายในบ้าน การเลี้ยงดูเด็ก นอกจากนี้ผู้หญิงยังต้องมีกิริยามารยาทเรียบร้อยสุภาพ ชัยนชั้นแข็ง และเชื่อฟังผู้ใหญ่ให้สมกับที่เป็นกุลสตรี เช่น ในเรื่องการปรนนิบัติสามี ตัวละครฝ่ายหญิงในวรรณคดีไทย เรื่อง ขุนช้างขุนแผน ตัวนางแทบทุกตัวจะได้รับคำสอนจากมารดา ดังตัวอย่างจากคำประพันธ์ในวรรณคดีเรื่อง ขุนช้างขุนแผน ฉบับหอสมุดแห่งชาติ (2513 : 104) ที่ว่า

.....	แม่วิตกอยู่ด้วยเจ้าจะเลี้ยงผิว
ฉวยชุกคำทำผิดแม่คิดกลัว	อย่าทำชั่วขึ้นเชิงให้ชายชัง
เนื้อเย็นจะเป็นซึ่งแม่เรือน	ทำให้เหมือนแม่สอนมาแต่หลัง
เข้านอกออกในให้ระวัง	ลูกนั่งบนบอบแก่สามี

เรื่อง สุภาพิตสอนหญิง ของสุนทรภู่ (2520 : 239) ความว่า

ยามสิ้นแสงสุริยาอย่าไปไหน	จุดได้ไฟเข้าไปส่องในห้องก่อน
ระวังดูปูปัดสลัดที่นอน	ทิ้งฟูกหมอนอย่าให้มีธุลีลง
ถ้ามันว่าภัสดาเข้าไสยาสน์	จงกราบบาททุกครึ่งอย่าพลั้งหลง
เขาเหนื่อยเหน็ดเจ็บปวดในทรวงตรง	ช่วยบรรจงนวดพั้นให้บรรเทา
จงรีบฟื้นตื่นก่อนภัสดา	น้ำล้างหน้าหาไว้ให้เสร็จสรรพ
จึงหุงข้าวต้มแกงแต่งสำหรับ	จัดประดับเทียบทำให้น่านวล
มันผิวเดียดเจ้าจงดับระงับไว้	อย่าพอใจขึ้นเลี้ยงเถียงประสม
เขาเป็นไฟเราเป็นน้ำคอยพร่ำพรอม	มันระดมขึ้นทั้งคู่จะวู่วาม

นอกจากนี้ในเรื่อง ภณาสอนน้องคำฉันท์ ของกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิ
โนรส (2512 : 7 - 11) ได้เขียนสั่งสอนผู้หญิงไว้ในทำนองเดียวกันว่า

ต้นก่อนเมื่อนอนหลัง	ฟังเฝ้าฟังบรรหารแสดง
ตรีสใช้รไวรวาง	ระวังศัพท์รับสั่งสาร

ยามร้อนฟังไกวกวัด	รำพายพัดรำเพยลม
ยามสร้งถวายฉม	สุคนธ์ฟุ้งจรงขจร

ยามเอนโองการตรีส	สนองอรรถอย่าลามลวน
ยามท้าวทเชยชวน	บันโดยชอบในเชิงสม

ปางท้าวทไสยา	อย่าล้าให้เครงโครม
อำรุงฤไทยประโลม	บพิตรผู้อย่าดูเบา
ที่สูงที่ไสยาสัน	อย่าอูกอากจักเอื่อมเอา
สิ่งใดบได้เคา-	รพให้ฤาไปควร

การแสดงบทบาทของผู้หญิงให้สอดคล้องกับลักษณะของกุลสตรี ย่อมทำให้
ผู้หญิงเป็นที่ยอมรับในสังคม นอกจากนี้ผู้หญิงมีอาจดำรงชีวิตอยู่ตามลำพังเฉพาะตน
หากแต่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม และใช้ชีวิตควบคู่ไปกับผู้ชายเสมอมา ดังนั้นผู้หญิงจึง
ต้องมีความสัมพันธ์ และผูกพันอยู่กับสภาพแวดล้อมทางสังคม สภาพแวดล้อมที่มีอิทธิพล
ต่อการกำหนดสถานภาพและบทบาทของผู้หญิงไทย พอจะสรุปได้เป็น 3 ประการดัง
นี้

- 3.1.1 บรรทัดฐานทางสังคม
- 3.1.2 ความเชื่อและค่านิยมของบุคคลในสังคม
- 3.1.3 การแบ่งชนชั้นทางสังคม

3.1.1 บรรทัดฐานทางสังคม

ความหมายของบรรทัดฐานทางสังคมได้มีผู้อธิบายไว้ว่าหมายถึง "มาตรฐานการปฏิบัติตามบทบาทและสถานภาพที่บุคคลมีในการกระทำต่างๆ ของชีวิต บรรทัดฐานสำหรับบทบาทหนึ่งนั้นอยู่คงที่ ใครก็ตามที่เข้ามาสวมบทบาทนั้นสังคมจะคาดหวังให้ประพฤติตนตามบรรทัดฐานที่มีอยู่แล้ว" (พิทยา สายหู 2524 : 88) ผู้วิจัยมีความเห็นว่า บรรทัดฐานทางสังคมเป็นแนวทางการประพฤติปฏิบัติของบุคคลในสังคม เพื่อให้เป็นที่ยอมรับและสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างสงบสุข

เนื่องจากสังคมไทยเป็นสังคม ที่ยึดขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นหลักสำคัญ ดังนั้น บรรทัดฐานทางสังคมซึ่งมีบทบาทสำคัญ ในฐานะเป็นตัวควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในกลุ่มสังคมจึงมีความสำคัญ อันจะส่งผลกระทบต่อถึงการกำหนดสถานภาพและบทบาทของบุคคลในสังคมให้พัฒนาต่อไปในอนาคต หรือปิดกั้นพัฒนาการทางด้านต่างๆ ของเขาเหล่านั้น เกี่ยวกับเรื่องนี้ในฐานะที่ผู้หญิงเป็นส่วนหนึ่งของสังคมย่อมต้องต้องปฏิบัติไปตามบรรทัดฐานทางสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น

บรรทัดฐานทางสังคมไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยมา จนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ให้โอกาสแก่ผู้หญิงในการเป็นผู้บริหารประเทศ หรือไม่ให้ออกาสในการเป็นผู้นำประเทศ รวมทั้งไม่ให้โอกาสในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม บรรทัดฐานเกี่ยวกับผู้หญิงที่ปรากฏในสังคมไทย คือการปฏิบัติตามบทบาทของแม่บ้านแม่เรือน ผู้หญิงต้องอยู่เหย้าเฝ้าเรือน มีหน้าที่ปรนนิบัติบุคคลในครอบครัว ทำงานบ้านไม่ว่าจะเป็นการหุงหาอาหาร การกวาดถูทำความสะอาดบ้านเรือน เป็นต้น สังคมมิได้ส่งเสริมให้ผู้หญิงศึกษาหาความรู้เพื่อนำไปประกอบอาชีพนอกบ้าน แต่ต้องการให้ผู้หญิงเป็นแม่บ้านแม่เรือน เรียนรู้วิชาการเรือน และการช่าง ผู้หญิงจึงมีโอกาสน้อยในการพัฒนาตนเองทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นการประกอบอาชีพ หรือการสร้างอำนาจทางสังคม เศรษฐกิจ หรือการเมือง รวมทั้งผู้หญิงที่มากู้หลายชายจะเป็นที่รังเกียจของสังคม ดังที่ว่า

คุณลักษณะเฉพาะของผู้หญิงไทยที่สังคมยอมรับ และต้องการให้เป็น คือ ลักษณะของความเป็นกุลสตรี ซึ่งมีรูปแบบค่อนข้างแน่นอนตายตัว ดังปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัด คือ ลักษณะของความเป็นแม่บ้าน แม่เรือน เช่น การรู้จักเก็บปักถักร้อย การทำอาหาร การกวาด ถูทำความสะอาดบ้านเรือน การเลี้ยงดูเด็ก การรู้จักปรนนิบัติบิดา มารดาผู้ให้กำเนิดบิดามารดาของสามี ญาติพี่น้อง รวมทั้งสามีของตน นอกจากนี้ก็ริษามารยาตยังต้องสุภาพเรียบร้อย อ่อนน้อมถ่อมตน มีความซื่อสัตย์ จงรักภักดีต่อสามีอยู่ในโอวาทบิดา มารดาและสามี ไม่ทำตัวมากเกินไปหลายชาย ให้เป็นที่ครหานินทาของบุคคลทั่วไป โดยเฉพาะการคบขู้สี่ยายเป็นความผิดร้ายแรงในทางศีลธรรม ในขณะที่ที่ฝ่ายชาย หรือ สามีสามารถมีภรรยาได้หลายคน

(บุญยงค์ เกศเทศ 2532 : 323)

นอกจากนี้ เมอ ลีเออร์ เดอลาลูแบร์ได้เขียนจดหมายเหตุผลาลูแบร์ ซึ่ง สันต์ ท. โกมลบุตร แปลเป็นภาษาไทย (2510 : 450) ความว่า "ชนชั้นผู้ปกครอง โดยทั่วไปนิยมมีภรรยาหลายคนเพื่อเป็นการแสดงถึงฐานะทางด้านเศรษฐกิจ สังคม รวมทั้งฐานะทางการเมืองและถือเป็นธรรมเนียมว่ายังมีภรรยาอีก ยิ่งแสดงถึงบุญ บารมีและวาสนาสูงมากเท่านั้น" และหากบุคคลใดเกิดมาเป็นชายจะได้รับสถานภาพ และมีบทบาทในสังคมสูงกว่าผู้หญิง ยิ่งผู้หญิงที่อาวุโสหน่อยย่อมจะต้องเคารพเชื่อฟังผู้มี อาวุโสมากกว่า

ข้อความเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าบรรทัดฐานทางสังคมขณะนั้น ฐานะของ ผู้หญิงด้อยกว่าผู้ชาย ผู้หญิงมีส่วนเพียงช่วยเสริมฐานะและบุญบารมีของชายเท่านั้น

ผู้หญิงในสมัยก่อนได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมตะวันตก ไม่ว่าจะอยู่ในสถาน

ภาพใด ผู้หญิงจะมีหน้าที่และบทบาทสำคัญที่ปลูกฝังและสืบทอดกันมาช้านาน คือการรู้จักปรนนิบัติบุคคลอื่น หน้าที่และบทบาทของผู้หญิงในการปรนนิบัติผู้อื่นนั้นมีใน 3 สถานภาพ คือเมื่ออยู่ในฐานะลูก ภรรยา และมารดา เมื่ออยู่ในฐานะลูกผู้หญิงต้องเชื่อฟังบิดามารดา รวมถึงการเลือกคู่ครองด้วย ตลอดจนรู้จักปรนนิบัติรับใช้บิดา มารดา ญาติผู้ใหญ่ ครั้นเมื่อผู้หญิงแต่งงานมีครอบครัวอยู่ในฐานะภรรยา ผู้หญิงต้องรู้จักปรนนิบัติสามีเป็นแม่บ้านแม่เรือน ให้ความเคารพและซื่อสัตย์ต่อสามีทั้งต่อหน้าและลับหลัง ต่อมาเมื่อผู้หญิงอยู่ในฐานะมารดา เธอต้องทำทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อลูก อบรม สั่งสอน เลี้ยงดู และให้การศึกษาลูกให้ได้เจริญเติบโตอย่างสมบูรณ์และเพียบพร้อมในทุกด้าน

จึงกล่าวได้ว่าบรรทัดฐานทางสังคมไทย สมัยก่อนรับอิทธิพลจากวัฒนธรรมตะวันตกได้กำหนดให้ผู้หญิง มีบทบาทเป็นผู้ปรนนิบัติรับใช้บุคคลอื่นในครอบครัว ผู้หญิงส่วนใหญ่จึงต้องปฏิบัติตามบรรทัดฐานทางสังคมที่มีขึ้นดังกล่าว

3.1.2 ความเชื่อและค่านิยมของบุคคลในสังคม

มนุษย์เมื่อเกิดมาย่อมต้องมีความรู้สึกนึกคิด และรับรู้ถึงสิ่งต่างๆ ที่แวดล้อมตนจากการสัมผัสประสบการณ์ การเรียนรู้และประสาทสัมผัสของบุคคลเหล่านั้นย่อมจะหล่อหลอมเป็นความเชื่อและค่านิยมของบุคคลให้ประพฤติปฏิบัติ หรือแสดงพฤติกรรมไปตามความเชื่อและค่านิยมของแต่ละสังคม คำว่าความเชื่อและค่านิยมนี้ มีผู้ให้ความหมายไว้เป็นต้นว่า นายเจลีชว ยังนันทวัฒนา (2531 : 21) กล่าวไว้ว่า "ความเชื่อเป็นผลมาจากการที่บุคคลได้รับรู้ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดหรือความรู้ ซึ่งความเชื่อเหล่านี้จะมีผลต่อการตัดสินใจของบุคคลและพฤติกรรมทางสังคม ในกรณีที่ว่าบุคคลจะเลือกรูปแบบของพฤติกรรมบนพื้นฐานของความเชื่อที่ตนยึดมั่นอยู่" และค่านิยมได้มีผู้ให้ความหมายไว้ว่า "ค่านิยม คือ สิ่งที่คุณสนใจ สิ่งที่คุณปรารถนาจะได้ ปรารถนาจะเป็นหรือกลับกลายมาเป็น เป็นสิ่งที่คุณถือว่าเป็นสิ่งบังคับต้องทำต้องปฏิบัติ เป็นสิ่งที่คนบูชายกย่อง" (ไพฑูรย์ เครือแก้ว 2515 : 88)

ผู้วิจัยเห็นว่าความเชื่อเป็นองค์ประกอบสำคัญ ที่ช่วยในการตัดสินใจและกำหนดพฤติกรรมของบุคคลในสังคม ความเชื่อนี้ อาจเป็นสิ่งที่มิได้มีเหตุผลหรือไม่มีเหตุผลก็ได้ และค่านิยม หมายถึงสิ่งที่บุคคลยอมรับและยึดถือเป็นเครื่องช่วยในการตัดสินใจว่าจะเลือกแสดงพฤติกรรมอย่างไรหรือไม่แสดงพฤติกรรมอย่างไร ค่านิยมมีลักษณะเป็นนามธรรม การปฏิบัติตามบรรทัดฐานนั้นจะมีค่านิยมอยู่เบื้องหลัง

ความเชื่อและค่านิยมเป็นพื้นฐานสำคัญ ในการดำรงอยู่ร่วมกันของบุคคลในสังคม อีกทั้งมีความสัมพันธ์กับขนบธรรมเนียมประเพณีทางสังคมเป็นอย่างมาก กล่าวคือ เมื่อบุคคลในสังคมมีความเชื่อและค่านิยมเป็นไปในลักษณะใด ย่อมแสดงพฤติกรรมเช่นนั้นซ้ำๆ จนกลายเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีทางสังคมที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา ความเชื่อและค่านิยมจึงมีความสำคัญในฐานะเป็นตัวกำหนดสถานภาพ และบทบาทของบุคคลในสังคมด้วยเช่นกัน ความเชื่อและค่านิยมที่มีอิทธิพลสำคัญต่อจิตใจของคนไทย เช่น ความเชื่อทางศาสนา ค่านิยมในการยกย่อง และให้เกียรติชาย

ในด้านความเชื่อทางศาสนาพระพุทธศาสนาสอนเรื่องบุญทำกรรมแต่ง คือ "บุญกรรมที่ทำไว้แต่ชาติปางก่อนแล้วส่งผลมาถึงชาตินี้ ชาวบ้านก็มีความเชื่อว่าผู้ที่เกิดมาเป็นชาตินั้นได้ทำบุญมามาก ส่วนผู้ที่เกิดมาเป็นหญิงได้ทำกรรมมามากจึงต้องเกิดมาชดใช้กรรมของตน" (เสฐียรโกเศศ 2505 : 56) ค่านิยมที่ยอมรับกันในสังคมยังเห็นว่าผู้ที่ทำประโยชน์ หรืออุทิศตนให้แก่พระพุทธศาสนา ในฐานะผู้สืบทอดพระพุทธศาสนาได้นั้นจำกัดอยู่เฉพาะผู้ชาย นอกจากนี้สังคมไทยยังนิยมผู้ชายซึ่งมีภรรยาหลายคนว่าเป็นคนมีความสามารถและมีบุญ ผู้หญิงก็ยังไม่ได้รับสถานภาพและบทบาทเท่าเทียมผู้ชาย

จึงกล่าวได้ว่าความเชื่อในเรื่องบุญกรรม ค่านิยมในการยกย่อง รวมทั้งการให้เกียรติชาย ตลอดจนค่านิยมเกี่ยวกับความบริสุทธิ์ของผู้หญิงมีส่วนสำคัญในการกำหนดบทบาทผู้หญิงในสังคมไทย

3.1.3 การแบ่งชนชั้นในสังคมไทย

ชนชั้นในสังคมไทยแบ่งออกเป็น 2 ชั้นชั้นใหญ่ๆ คือ "ชนชั้นผู้ปกครองกับชนชั้นผู้ถูกปกครอง นอกจากนี้ยังมีกลุ่มพิเศษที่มีสถานภาพและบทบาทเฉพาะในกลุ่มของตน เช่น กลุ่มนักบวช ผู้ทรงศีล และกลุ่มชนต่างชาติ เป็นต้น การแบ่งชั้นทางสังคมไทยนี้จัดอยู่ในระบบโครงสร้างทางสังคม จึงมีความสำคัญต่อการกำหนดสถานภาพและบทบาทของบุคคลในสังคม" (ปิยนารถ บุนนาค 2526 : 26) ปัจจัยสำคัญในการแบ่งชนชั้นทางสังคม ซึ่งส่งผลต่อการกำหนดสถานภาพและบทบาทของบุคคลในสังคม คือ ปัจจัยที่มีมาแต่กำเนิด และปัจจัยทางสภาพแวดล้อม ปัจจัยที่สำคัญได้แก่ ปัจจัยทางเพศ ทางอายุ ทางตระกูล ทางการศึกษา ทางอาชีพ ความมีอำนาจทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง การเลื่อนชั้นทางสังคมของผู้หญิงจึงเป็นไปได้ยาก เนื่องจาก "โอกาสที่ผู้หญิงจะก้าวหน้าในวงสังคมมีน้อยโดยเฉพาะผู้หญิงที่เกิดในตระกูลต่ำ" (ปิยนารถ บุนนาค 2526 : 28)

บรรทัดฐาน ความเชื่อ ค่านิยม และการแบ่งชนชั้นในสังคมมีความต่างกัน กล่าวคือ "บรรทัดฐานเกิดขึ้นจากกรที่มนุษย์ในสังคมหนึ่งๆปฏิบัติหรืองดเว้นการปฏิบัติตามความเชื่อและค่านิยมของสังคมนั้นๆ" (อาณนัท อากาศิรม 2525 : 50) ความเชื่อและค่านิยมจึงน่าจะเป็นรากฐานสำคัญอันเป็นที่มาของบรรทัดฐาน บรรทัดฐานกับความเชื่อและค่านิยมจึงต่างกันที่บรรทัดฐานเป็นการแสดงพฤติกรรม ในขณะที่ความเชื่อ และค่านิยมเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของบุคคลในสังคม และการแบ่งชนชั้นในสังคม พัทธยา สายหู (2517 : 166) ได้กล่าวไว้ว่า "การแบ่งชนชั้นในสังคมนั้นเห็นได้ว่ามีที่มาจากสถาบันการปกครองของสังคมมากกว่าจากสถาบันอื่น ในสังคมเดียวกัน ถ้ามีโอกาสดังกลุ่มหนึ่งจะมีอำนาจทางเศรษฐกิจ หรือการปกครองมากกว่ากลุ่มอื่น กลุ่มนั้นก็กลายเป็นกลุ่มหรือชั้นที่สูงกว่าชั้นมาทันที" ดังนั้นการแบ่งชนชั้นของบุคคลจึงแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างของบุคคล หรือกลุ่มบุคคลตามที่สังคมได้แบ่งเอาไว้

สถานภาพและบทบาทของผู้หญิงในสังคมไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยเรื่อยมา จนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ก่อนที่ประเทศไทยจะได้รับอิทธิพลทาง

วัฒนธรรมจากตะวันตกนั้น ผู้หญิงมีสถานภาพและบทบาทที่ด้อยกว่าผู้ชาย เนื่องจากปัจจัยทางสภาพแวดล้อม คือ ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ ค่านิยม และการแบ่งชนชั้นในสังคมไทยเป็นตัวกำหนดบุคลิกภาพ ลักษณะนิสัย และพฤติกรรมของผู้หญิงให้อยู่ในกรอบที่สังคมยอมรับ คือ ลักษณะของความเป็นกุลสตรี เป็นแม่บ้านแม่เรือน และเคารพเชื่อฟังพ่อ แม่ ญาติผู้ใหญ่ รวมทั้งสามี

3.2 สถานภาพและบทบาทผู้หญิงไทยหลังรับอิทธิพลจากวัฒนธรรมตะวันตก

ผู้หญิงถือเป็นส่วนหนึ่งของสังคม เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลง ผู้หญิงย่อมต้องเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคมเพื่อการดำรงชีวิตที่เหมาะสม สังคมไทยมีลักษณะเป็นสังคมเปิดที่เอื้อต่อการรับแนวทางความคิด ความเชื่อ และศิลปวิทยาการหลากหลายรูปแบบซึ่งเผยแพร่เข้ามาในแต่ละยุคแต่ละสมัย ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์โดยเฉพาะสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวสืบมา ประเทศไทยได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากประเทศแถบตะวันตกในด้านต่างๆ ที่ส่งผลต่อสถานภาพและบทบาทของผู้หญิงไทยให้เปลี่ยนแปลงไปตามแนวความคิด ค่านิยม รวมทั้งความต้องการทางสังคมในเวลานั้น เพื่อให้เห็นถึงความต่อเนื่องเกี่ยวกับสถานภาพและบทบาทผู้หญิงในสังคมไทย ผู้วิจัยจึงแยกหัวข้อของการศึกษาออกได้เป็น 2 ประเด็นดังต่อไปนี้

3.2.1 การเข้ามาในประเทศไทยของชาวตะวันตก ก่อนรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ กับการส่งผลกระทบต่อสถานภาพและบทบาทผู้หญิงไทย

3.2.2 อิทธิพลตะวันตกในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงลักษณะสังคมไทยอันมีส่วนในการกำหนดสถานภาพและบทบาทผู้หญิงไทย

3.2.1 การเข้ามาในประเทศไทยของชาวตะวันตก ก่อนรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ กับการส่งผลกระทบต่อสถานภาพและบทบาทผู้หญิงไทย

ชาวตะวันตกเข้ามาติดต่อกับประเทศไทย ก่อนกรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานีมานานกว่า 100 ปีมาแล้ว แต่อิทธิพลทางวัฒนธรรมตะวันตกอาจมิได้ส่งผลกระทบต่อสถานภาพและบทบาทผู้หญิงไทย ก่อนสมัยกรุงรัตนโกสินทร์อย่างชัดเจนเท่าใดนัก เหตุที่เป็นเช่นนี้อาจขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญ เนื่องจากจุดประสงค์ของชาวตะวันตกในการเข้ามาติดต่อกับประเทศไทยในสองสมัยนั้นแตกต่างกัน

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาชาวตะวันตกเข้ามาเพื่อการค้าขาย และการเผยแผ่ศาสนาคริสต์ ชาวตะวันตกเข้ามาค้าขายผ่านทางพระคลังสินค้าของไทย โดยมีจุดหมายทางการเมือง หรือจุดหมายอื่นเคลือบแฝง ส่วนการเผยแผ่ศาสนาคริสต์นั้นมีอุปสรรคหลายอย่าง ซึ่งทำให้การเผยแผ่ศาสนาคริสต์ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร เพราะภาษาที่ใช้ในการติดต่อสื่อสารทำความเข้าใจกันยาก รวมทั้งพระบรมราชโองบายของพระมหากษัตริย์ไทยสมัยอยุธยาแตกต่างกันในแต่ละสมัย กษัตริย์บางพระองค์ เช่น "สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงเปิดโอกาสให้บาทหลวงสามารถเผยแผ่ศาสนาได้อย่างอิสระ แต่ต่อมาในสมัยสมเด็จพระเพทราชามิได้ทรงเปิดโอกาสให้บาทหลวงเผยแผ่ศาสนาได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากพระองค์ไม่ทรงสนับสนุนทำให้งานเผยแผ่ศาสนาอาจดำเนินไปอย่างต่อเนื่องหรือราบรื่น" (ชัยอนันต์ สมุทวณิช ม.ป.ป. : 118) และประการสำคัญ คือ "หลักคำสอนของศาสนาคริสต์มิได้กลมกลืนเข้ากับหลักคำสอนทางศาสนาพุทธ ที่ฝังรากลึกอยู่ในจิตใจคนไทยมานานหลายศตวรรษ คนไทยสมัยนั้นจึงมิได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากตะวันตก" (ไพฑูริย์ เครือแก้ว 2515 : 76) ผู้หญิงไทยซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในสังคม จึงมิได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากตะวันตกแต่ประการใด แตกต่างกับในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งชาวตะวันตกเข้ามาค้าขายกับไทย "โดยมีจุดหมายทางการเมืองแอบแฝง ประเทศอังกฤษบังคับให้ไทยทำสนธิสัญญาเบาริง ไทยต้องสูญเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขตและยกเลิกพระคลังสินค้า สนธิสัญญาเบาริงนี้ไม่มีกำหนดเวลาของการสิ้นสุดสัญญา" (นิธิ เอียวศรีวงศ์ 2525 : 34) สนธิสัญญานี้จึงเป็นสัญญาที่ไทยเสียเปรียบในทุกกรณี

นอกจากนี้นโยบายของประเทศมหาอำนาจทางตะวันตก ซึ่งประกอบด้วยประเทศอังกฤษและประเทศฝรั่งเศสเป็นหลัก ถือเป็นภาระหน้าที่ของชาวผิวขาวที่จะเผยแผ่อารยธรรมของตน ที่คิดว่าเป็นอารยธรรมของชนชั้นสูง ให้แก่ประเทศด้อยพัฒนา หรือประเทศที่ล่าช้าทางด้านอารยธรรม โดยอาศัยลัทธิจักรวรรดินิยมในการล่าอาณานิคมประเทศที่ฝืนไม่ยอมรับนโยบายของตน พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมองเห็นความจำเป็นที่ต้องโอนอ่อนผ่อนตาม อิทธิพลทางวัฒนธรรม

ตะวันตกจึงแทรกซึมเข้ามาในประเทศไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น

3.2.2 อิทธิพลตะวันตกในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงลักษณะสังคมไทยอันมีส่วนในการกำหนดสถานภาพและบทบาทผู้หญิงไทย

ลักษณะสังคมไทยที่สืบเนื่องมา ก่อนได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมตะวันตก จริฎ พรหมอยู่ (2518 : 121-130) ได้อธิบายไว้ดังสรุปความได้ว่า สังคมเกษตรกรรม ผู้คนรวมกลุ่มเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน คนส่วนใหญ่ของประเทศอาศัยอยู่ตามชนบทยึดถือระบบเครือญาติมีฐานะยากจนใช้ชีวิตตามมีตามเกิดไปวันหนึ่งๆ ประกอบกับหลักความเชื่อทางศาสนาพุทธเพาะนิสัยให้เป็นคนมักน้อย นอกจากนี้คนส่วนใหญ่ในสังคมยังเชื่อในเรื่องโชคลาง โดยอาศัยธรรมชาติเป็นหลักในการดำรงชีวิต และผลิตของใช้เองมีลูกบ้านเป็นแรงงานสำคัญจึงนิยมการมีลูกมาก ทำให้มีอัตราการเกิดสูงชีวิตอยู่กันอย่างสงบเรียบง่าย สังคมมีการเปลี่ยนแปลงน้อย ผู้ชายเป็นผู้นำในสังคม และเป็นหัวหน้าครอบครัว ผู้หญิงอยู่ในฐานะลูกบ้านหรือผู้ตามมีบทบาทเฉพาะในครัวเรือนมิได้มีบทบาทเด่นประการใดในสังคม

สภาพเช่นนี้สืบต่อกันมาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เริ่มตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ระบบความคิด ค่านิยมต่างๆ เริ่มเปลี่ยนแปลงบ้างซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย อีกทั้งอิทธิพลจากตะวันตกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา ได้มีบทบาทในการกำหนดทัศนคติค่านิยมของบุคคลในสังคม ดังจะกล่าวถึงสภาพสังคมไทยที่มีผลต่อสถานภาพและบทบาทผู้หญิงไทยตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ต่อไปนี้

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงย้ายเมืองหลวงจากกรุงธนบุรีมาสู่กรุงรัตนโกสินทร์ ชนชั้นนำในระบบศักดินาของไทยเปลี่ยนแปลงตัวเอง หรือเปลี่ยนมือจากพวกเจ้าขุนมูลนาย เป็นพวกพ่อค้า หรือที่เรียกว่ากระฎุมพี

มีบทบาทสำคัญในการติดต่อค้าขายกับชาวต่างประเทศ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2525 : 201) เขียนไว้ในหนังสือ วัฒนธรรมกระฎุมพีกับวรรณกรรมต้นรัตนโกสินทร์ พอสรุปใจความได้ว่า เนื่องจากการค้าภายในประเทศขยายตัวอย่างรวดเร็ว ชนชั้นนำในยุคนั้นได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงทางการค้า ที่ต้องมีการวางแผนอย่างรัดกุมและเป็นระบบเพื่อหาผลกำไรจากการค้า ทำให้ชนชั้นนำทางสังคม รู้จักคิดอย่างเป็นเหตุเป็นผล การรู้จักคิดอย่างเป็นเหตุเป็นผลนี้เหมือนเป็นการเปิดโลกทัศน์ของเขาเหล่านั้นให้กว้างขึ้น สามารถมองเห็นความเป็นจริงในชีวิต กล่าวคือ มองเห็นความสามารถของมนุษย์ในการคิดค้นและสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ผู้วิจัยเห็นว่า การที่มนุษย์เริ่มคิดอย่างมีระบบ มีเหตุผล น่าจะช่วยให้มองผู้หญิงอย่างมีเหตุผลและยุติธรรมมากขึ้น

ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวสืบมา การค้าภายในประเทศและการค้าระหว่างประเทศขยายวงกว้างขึ้น ไม่จำกัดเฉพาะชนชั้นนำในสังคม พวกไพร่มีเวลามากขึ้น เพราะมีหน้าที่ทำงานให้ราชการน้อยลง มีเวลาทำมาหากินเป็นของตนเองสามารถสร้างตนจากการค้าและการประกอบอาชีพอื่นๆ มีโอกาสเลื่อนฐานะของตนได้ สิ่งที่ปรากฏให้เห็นในสังคมนี้นำมาสู่ชนชั้นนำในสังคมไทยมองเห็นคุณค่า และความเท่าเทียมกันของความเป็นมนุษย์ในการพัฒนาตนจากความรู้ความสามารถของตน ลักษณะการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ เป็นการเปลี่ยนแปลงภายในสังคม ผู้หญิงที่เป็นชนชั้นสูงมีโอกาสศึกษาหาความรู้ และเป็นผู้นำในการป้องกันประเทศเมื่อคราวคับขัน เช่น "คุณพุ่ม คุณสุวรรณสามารถเขียนเพลงยาว และแต่งหนังสือ ส่วนท้าวเทพสตรี ท้าวศรีสุนทร ท้าวสุนารีช่วยป้องกันประเทศให้รอดพ้นจากภัยอันตราย" (บวร ประพฤติดี 2520 : 72)

จะเห็นได้ว่าสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงในลักษณะที่ไม่เห็นเด่นชัด ในลักษณะของการปรับตัวภายในสังคม ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม

ครั้นเมื่อถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อภิสิทธิ์
วัฒนธรรมตะวันตก ส่งผลกระทบต่อการยกฐานะของผู้หญิงไทย ให้มีสถานภาพและบทบาท
บาทในสังคมดีขึ้นรวมทั้งมีโอกาสร่วมในกิจกรรมทางสังคมมากขึ้นด้วย จากการที่วัฒนธรรม
ตะวันตกนี้มีส่วนต่อการกำหนดทัศนคติต่อผู้หญิง ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้ทรงตระหนักถึงความสำคัญของสถานภาพและบทบาทของหญิง
ไทย ซึ่งน่าจะเป็นส่วนหนึ่งของอภิสิทธิ์ทางพระพุทธศาสนา และอภิสิทธิ์จากวัฒนธรรม
ตะวันตกที่ต้องการให้พระองค์ปรับระบบการปกครองบางประการ จึงทรงอ้างเหตุผล
ว่า "ธรรมเนียมบุตรียอมเป็นที่รักของบิดามารดา ทุกชาติทุกภาษาทั้งผู้ดี และไพร่
การพรากบุตรหญิงจากบิดามารดาเป็นธรรมเนียมชั่วร้าย ไม่สมควรจะประพฤติเลย
จึงโปรดให้ออกประกาศสิ่งให้ยกเลิกธรรมเนียม จากครั้งกรุงเก่านี้เสียโดยเด็ดขาด"
(ประยูร ลิทธิพันธ์ 2505 : 311)

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมองเห็นว่า ผู้หญิงก็เป็นคนมี
ชีวิตจิตใจเหมือนกับผู้ชาย พระองค์จึงทรงริเริ่มที่จะเปลี่ยนแปลงภาวะเบียด และ
ชนบทธรรมเนียมประเพณีไทยที่ไม่เหมาะสม และล้าสมัยบางประการเกี่ยวกับผู้หญิงซึ่ง
นับว่าการเปลี่ยนแปลงในจุดนี้เป็น การต่อสู้เพื่อความอยู่รอดของประเทศชาติ ด้วยวิธี
การที่ถูกต้องเหมาะสม และละมุนละม่อม เนื่องจากในสมัยนี้ประเทศมหาอำนาจ
ตะวันตกได้อาศัยลัทธิจักรวรรดินิยมเป็นตัวจักรสำคัญ ในการเผยแพร่วัฒนธรรมของ
ตนให้แก่ประเทศด้อยพัฒนา หรือประเทศล่าหลังทางวัฒนธรรม หากประเทศใดขัดขึ้น
หรือปฏิเสธไม่ยอมรับวัฒนธรรมตะวันตกที่ถือว่าสูงส่ง และเจริญแล้ว จะต้องตกเป็น
อาณานิคมของพวกมหาอำนาจ ดังนั้นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรง
ปรับวัฒนธรรมตะวันตกและวัฒนธรรมไทยให้ผสมกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เช่น
"ทรงให้ข้าราชการสวมเสื้อ เข้าเฝ้าพระองค์ในยามที่เป็นงานพิธีการ อีกทั้งทรงผ่อน
ปรนให้เจ้าจอมหม่อมห้ามตัดสินใจเองได้ว่าจะอยู่ในพระราชวัง หรือกลับไปอยู่บ้าน
ของตน" (บุญเติม ไพเราะ 2519 : 98)

การเปลี่ยนแปลงสภาพและบทบาทผู้หญิงในสมัยนี้ นับว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญ ในการลดช่องว่างระหว่างชนชั้นภายในสังคม และเป็นการปลุกฝังค่านิยมให้เห็นคุณค่าของผู้หญิงไทย ดังตัวอย่างเรื่องราวของผู้หญิงที่เป็นเหตุให้มีการแก้ไขพระราชบัญญัติบางประการเกี่ยวกับผู้หญิง ในปีพุทธศักราช 2408 สรุปความจาก ประชุมประกาศในรัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2405 - พ.ศ. 2411 (2511 : 297 - 301) เรื่องที่เกิดขึ้น คือ

เรื่องหนึ่ง อำแดงเหมือนอยู่แขวงบางม่วง จังหวัดนนทบุรี อายุ 22 ปี รักใคร่ได้เสียดกับนายริด แต่บิดามารดายกนางให้กับนายภูนางหนึ่งประทังที่เรือนชานนายภูจนรุ่งสว่าง แล้วหลบหนีไปอยู่กับนายริด เรื่องลุลกลาม เพราะนายภูฟ้องจับนายริด นางยื่นฎีกาถวายพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงแก้พระราชบัญญัติลักพาใหม่ โดยให้ผู้หญิงมีสิทธิเลือกคู่ครองได้ตามใจสมัคร เรื่องที่สอง คือ อำแดงจันทุกสามี่ขายราวกับผักปลา นางถวายฎีกาเช่นกัน พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแก้พระราชบัญญัติผู้ชายเมีย มีสาระสำคัญคือ การยกฐานะผู้หญิงให้สูงขึ้น โดยเห็นว่าสามี่จะขายภรรยาโดยที่ภรรยาไม่เห็นชอบ สามี่จะมีความผิด และถ้าสามี่ทำให้ภรรยาบาดเจ็บถึงขั้นร่างกายพิการ สามี่ก็มีความผิดเช่นกัน รวมทั้งบิดามารดาจะขายบุตรสาวตามอำเภอใจมิได้

นอกจากเหตุผลต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว ประการสำคัญยิ่งที่เกิดขึ้นในสมัยนี้ ก็คือ "ในปีพุทธศักราช 2417 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงอนุญาตให้คณะมิชชันนารีกลุ่มหนึ่ง ได้เข้ามาสร้างโรงเรียนประจำสำหรับผู้หญิงขึ้นเป็นแห่งแรกในประเทศไทย คือ โรงเรียนกุลสตรีวังหลัง ปัจจุบัน คือ โรงเรียน วัฒนาวิทยาลัย และมีโรงเรียนหญิงเกิดขึ้นอีกหลายโรงเรียน " (บวร ประพฤติดี 2520 : 48) นับว่าการสร้างโรงเรียนเหล่านี้เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้หญิงสามารถพัฒนาตนเองได้เป็นอย่างดี

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรง
กระทำพระราชกรณียกิจที่สำคัญยิ่งแก่สถานภาพและบทบาทผู้หญิงไทย ดังที่ สภาสตรี
แห่งชาติ (2518 : 28) ได้กล่าวไว้คือ

การที่พระองค์ทรงเลิกทาส การเลิกทาสทำให้ผู้หญิงไม่ถูกซื้อขาย
เหมือนสินค้าอีกต่อไป และผู้หญิงมีสถานภาพเท่าเทียมกับผู้ชายรวม
ทั้งบุคคลอื่น ๆ ในสังคม และยังมีโอกาสได้ศึกษาเล่าเรียนมากขึ้น
นอกจากนี้ พระองค์ยังทรงเปิดโอกาสในการสอบชิงทุนเล่าเรียน
หลวง ไปศึกษาต่อในต่างประเทศ ตามสติปัญญาความสามารถของ
แต่ละบุคคล เช่นในปีพุทธศักราช 2423 ทรงก่อตั้งโรงเรียน
สุนันทาลัย ปัจจุบันคือโรงเรียนราชินี

บวร ประพฤติดี (2520 : 48-49) ได้กล่าวถึงผู้หญิงที่ได้รับทุนเล่าเรียน
หลวงไว้ว่า

ในปี พ.ศ. 2476 นางสาวสายหยุด เก่งระดมยิงเป็นนักเรียนหญิงจาก
โรงเรียนราชินี ที่สอบได้ทุนเล่าเรียนหลวง ไปศึกษาต่อวิชาแพทยายัง
ประเทศ สหรัฐอเมริกา นับว่าเป็นสตรีคนแรกที่แสดงความสามารถ ใน
ทางวิชาการแข่งขันกับชาย นับได้ว่าเป็นสิ่งกระตุ้นให้สตรีมีความคิดว่า
ความสามารถของสตรีเองก็มีได้เป็นรองบุรุษเพศเลย

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงวางรากฐานทางการศึกษา
"โดยการตั้งกรมศึกษาธิการมีหน้าที่วางแผนเกี่ยวกับการศึกษา ต่อมาในปีพุทธศักราช
2430 ได้เปลี่ยนเป็นกระทรวงศึกษาธิการ ในสมัยนี้ผู้หญิงไทยมีโอกาสดำเนินงาน
ในหลายด้าน"บุคคลสำคัญผู้มีส่วนพัฒนาบทบาทผู้หญิงไทย ให้ทำประโยชน์แก่สังคมส่วน
รวม ดังเช่นที่ สภาสตรีแห่งชาติ (2518 : 31-34) ได้ยกตัวอย่างไว้เป็นต้นว่า

สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถได้ทรงริเริ่มจัดตั้งการฝึกหัด
 วิชาแพทย์ผดุงครรภ์ขึ้น ให้ผู้หญิงได้เรียนรู้วิชาการพยาบาลแผนใหม่
 เกี่ยวกับการผดุงครรภ์ อีกทั้งทรงก่อตั้งโรงเรียนเสาวภาสอนวิชา
 สามีญ วิชาการช่างสตรี การศึกษาผู้ใหญ่ โดยใช้หลักสูตรระยะสั้น
 ทางด้านการช่างสตรี และทรงริเริ่มการศึกษาแก่ผู้หญิงไทย ในต่าง
 จังหวัด หรือส่วนภูมิภาคหลายแห่งมิใช่ทรงส่งเสริมเฉพาะส่วนกลาง
 เท่านั้น พระองค์ทรงจัดตั้งสภาอุณาโลมให้ผู้หญิงมีบทบาทในการช่วย
 บรรเทาทุกข์ช่วยเหลือผู้เจ็บป่วย ในขณะที่มีกรณีขัดแย้งกับฝรั่งเศส
 นอกจากนั้นพระองค์ท่านยังได้รับการสถาปนา เป็นผู้สำเร็จราชการ
 รักษาพระนคร ในระหว่างที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้า
 อยู่หัวเสด็จประพาสยุโรปครั้งที่ 1 พุทธศักราช 2439 ทรงกระทำ
 หน้าที่ ที่ได้รับมอบหมายพิจารณาข้อราชการ และการตัดสินพระทัย
 ต่างๆแทนพระองค์ ด้วยพระปรีชาสามารถ และรับผิดชอบอย่างดียิ่ง

จากหลักฐานต่างๆ ข้างต้นนับได้ว่า ผู้หญิงได้เริ่มบทบาทสำคัญในสังคม
 เพิ่มขึ้นเป็นลำดับ

ต่อมาเมื่อถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงต้อง
 การให้ผู้หญิงไทยมีคุณลักษณะเพียบพร้อมทั้งกาย วาจา ใจ ภูมิปัญญา และความ
 สามารถ อันจะเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติ คือ "หญิงไทยจะต้องรู้จัก
 แต่งกายให้สะอาดทันสมัย สวยงาม และเลิกกินหมากที่จะทำให้ฟันดำ ควรมีภริยา
 มารยาทเรียบร้อย รู้จักปรุงอาหาร ดูแลบ้านเรือน และเย็บปักถักร้อยให้สมเป็น
 กุลสตรี นอกจากนี้ยังจะต้องเรียนรู้มารยาทในการเข้าสังคม มีความรับผิดชอบ มี

วิชาความรู้ทางด้านหนังสือ และวิชาการต่างๆ ตามความสามารถความถนัดของตน อันจะยังประโยชน์แก่ชาติบ้านเมือง" (กรรภิรมย์ สุวรรณานนท์ 2523 : 208) พระองค์ทรงอนุญาตให้ผู้หญิงเข้าเป็นสมาชิกเสือป่า เกี่ยวกับเรื่องนี้ดูษฎี มาลากุล ฌอชญา (2524 : 163) ได้กล่าวไว้ว่า "พระองค์ทรงอนุญาตให้ผู้หญิงสมัครเป็นสมาชิกเสือป่าเข้ารับการฝึกอบรมให้มีน้ำอดน้ำทน รู้จักเสียสละเพื่อส่วนรวม มีหน้าที่ในการส่งเสบียงอาหาร อีกทั้งเวรภัณฑ์ให้แก่กองเสือป่า นอกจากนี้ยังมีเนตรนารี เพื่อฝึกฝนผู้หญิงให้เรียนรู้หลักเกณฑ์ต่างๆ เช่นเดียวกับลูกเสือซึ่งจะเป็นกำลังสำคัญของชาติในยามที่ประเทศชาติมีภัยได้อีกแรงหนึ่ง" เพราะทรงเห็นว่าผู้หญิงควรได้รับความเสมอภาค และมีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกับผู้ชาย ทศนะเช่นนี้เป็นอิทธิพลที่ทรงได้รับจากประเทศในแถบตะวันตก พระองค์พยายามแก้ไขขนบธรรมเนียมประเพณี กฎมณเฑียรบาล ตลอดจนกฎหมาย เพื่อปรับสภาพและบทบาทผู้หญิงให้เหมาะสมกับภาวะการณ์ในขณะนั้น เช่น หลักฐานที่ปรากฏในเอกสารของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (2457 : 20) ความว่า "ในปีพุทธศักราช 2457 ทรงประกาศกฤษฎมณเฑียรบาล ว่าด้วยครอบครัวแห่งข้าราชการบริหารในราชสำนักพุทธศักราช 2457 ทรงบังคับข้าราชการสำนักให้จดทะเบียนครอบครัว และเคหสถานเพื่อยกฐานะของภรรยา และเพื่อความสงบภายในครอบครัว อีกทั้งทรงออกกฎหมายห้ามชายจดทะเบียนสมรสกับหญิงโสเภณี และเมียลับ นอกจากนี้พระองค์ทรงพระราชทานบรรดาศักดิ์ หรือแต่งตั้งผู้หญิงในราชสำนัก ให้ได้รับตำแหน่งตามความเหมาะสม" ทรงเปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้รับการศึกษาในระดับอุดมศึกษา "ในปีพุทธศักราช 2470 ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และรับนักเรียนหญิงจากหัวเมือง เข้ามาศึกษาในโรงเรียนฝึกหัดครูสตรีในตัวเมือง เมื่อเรียนสำเร็จส่งกลับไปสอนยังหัวเมืองดังเดิม" (บวร ประพฤติดี 2520 : 50)

จะเห็นได้ว่าสภาพและบทบาทผู้หญิงไทย ได้รับการพัฒนาไปอีกขั้นหนึ่งในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

เหตุการณ์บ้านเมืองเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไปมาจนถึงรัชสมัยของ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นสมัยที่เศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก รวมทั้งระบบ ราชการของไทยเสื่อมทรุดลงอย่างมาก จนทำให้กลุ่มบุคคลที่รวมตัวกัน เรียกว่าคณะ ราษฎร ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2525 : 42) ได้กล่าวไว้ว่า "คณะราษฎรเข้ายึด อำนาจการปกครองในวันที่ 24 มิถุนายนพุทธศักราช 2475 คณะราษฎรได้เปลี่ยน แปลงระบอบการปกครองของไทย จากการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไปสู่ ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์อยู่ใต้รัฐธรรมนูญ" เกี่ยวกับเรื่องนี้พิพล ตะวันตกที่สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจน อันส่งผลกระทบต่อสถานภาพและบทบาทผู้หญิง ในสังคมไทยปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัด การเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ส่งผลกระทบต่อผู้ หญิงไทยอย่างมากเพราะ "หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระ ราชทานรัฐธรรมนูญให้แก่ประชาชนชาวไทย คือ วันที่ 10 ธันวาคม พุทธศักราช 2475 นั้น คณะราษฎรได้ประกาศให้หญิงชายมีสิทธิเสมอภาคกันในทางกฎหมาย และมี สิทธิในการเลือกตั้ง หรือสมัครลงรับการเลือกตั้ง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้เท่า เทียมกันเป็นครั้งแรก" (กระทรวงมหาดไทย 2510 : 107)

นอกจากนี้ยังมีการเปลี่ยนแปลงประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 พุทธศักราช 2478 ได้กล่าวถึงสิทธิของผู้หญิงไทย ในการที่จะตัดสินใจเกี่ยวกับสิน บริคณ์ของตนได้โดยไม่ต้องขออนุญาตจากสามี ดังปรากฏหลักฐานในหนังสือสตรี ไทย (2519 : 127) ความว่า

ชายหญิงพ้นภาวะผู้เยาว์ และบรรลุนิติภาวะเมื่ออายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ หลังจากนั้นก็มีสิทธิทำการใดๆก็ได้ในขอบเขตของกฎหมาย โดยกำหนดให้ ชายจดทะเบียนมีภรรยาได้เพียงคนเดียว หญิงอาจทำการอันผูกพันส่วน ของตนในสินบริคณ์ได้โดยไม่ต้องรับอนุญาตจากสามี ในกรณีที่ไม่ว่า

1 สามียังมีชีวิตอยู่ หรือตายแล้ว

2 เมื่อสามีได้สละละทิ้งตน

3 เมื่อสามีถูกศาลสั่งว่าเป็นคนไร้ความสามารถ หรือเสมือน

ไร้ความสามารถ

4 เมื่อสามีวิกลจริตต้องเข้าอยู่ในโรงพยาบาล

5 เมื่อสามีถูกพิพากษาให้จำคุกปีหนึ่งขึ้นไป และกำลังรับโทษ

อยู่

นอกจากนี้ "คณะราษฎรได้ประกาศแผนการศึกษา พุทธศักราช 2475 ขึ้นเป็นฉบับแรก ประกาศให้หญิงได้รับความเสมอภาคกับชายในการศึกษา" (สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา 2527 : 31) เมื่อหญิงมีโอกาสได้รับการศึกษาอย่างเต็มที่ ทำให้มีบทบาทในสังคมสามารถประกอบอาชีพการงาน และพัฒนาตนเองได้อย่างเหมาะสม

ในปีพุทธศักราช 2481 จอมพล ป. พิบูลสงคราม ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแทนพระยาพหลพลพยุหเสนา ในสมัยนี้หลวงวิจิตรวาทการเข้ามามีบทบาทสำคัญกล่าวคือ "ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรีช่วงที่ 1 ระหว่าง พ.ศ. 2481 - พ.ศ. 2487 หลวงวิจิตรวาทการดำรงตำแหน่งที่สำคัญ คือตำแหน่งอธิบดีกรมศิลปากร ตำแหน่งนี้เป็นฐานรองรับสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ" (ประอรรัตน์ บุรณมาตร์ 2523 : 26)

สภาวัฒนธรรมแห่งชาตินี้มีหน่วยงานที่ทำหน้าที่เฉพาะเกี่ยวกับผู้หญิง คือ สำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิง ในสำนักวัฒนธรรมฝ่ายหญิงนี้มีการรวมกลุ่มผู้หญิง เพื่อส่งเสริมสถานภาพและบทบาทผู้หญิงให้ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ หลวงวิจิตรวาทการจึงมีหน้าที่โดยตรงต่อการพัฒนาคุณภาพของหญิงไทย

สมัยที่จอมพล ป. พิบูลสงครามดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ในช่วงที่สอง พ.ศ. 2491 - พ.ศ. 2500 หลวงวิจิตรวาทการได้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการ

กระทรวงการคลังและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐกิจ สัมพันธ์มุ่งเน้นในการป้องกันและปราบปรามภัยจากคอมมิวนิสต์ ต่อมาในสมัยจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2501 - พ.ศ. 2502 หลวงวิจิตรวาทการดำรงตำแหน่งปลัดบัญชาการสำนักนายกรัฐมนตรี สัมพันธ์มุ่งเน้นในการวางรากฐานทางเศรษฐกิจของประเทศให้มั่นคง แต่ไม่ว่าประเทศชาติจะมุ่งเน้นในการพัฒนาทางด้านใด การดำเนินนโยบายทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมยังคงมองเห็นความสำคัญของผู้หญิง ในฐานะทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญของประเทศชาติไม่น้อยไปกว่าผู้ชาย

ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการดำเนินนโยบายของรัฐบาลในสมัยต่างๆ จะบรรลุวัตถุประสงค์มากน้อยเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายด้าน การพัฒนาบทบาทผู้หญิงก็เช่นกัน เป้าหมายที่วางไว้อาจไม่บรรลุผลก็ย่อมเป็นไปได้

สภาพภาพและบทบาทผู้หญิงในสังคมไทย ย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามอิทธิพลสภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิตของผู้หญิง กล่าวคือ สภาพภาพและบทบาทผู้หญิงไทย ก่อนรับอิทธิพลจากวัฒนธรรมตะวันตก ผู้หญิงไทยมีสภาพภาพและบทบาทที่ดีกว่าผู้ชาย เนื่องจากปัจจัยทางสภาพแวดล้อม คือ ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ ค่านิยม และการแบ่งชนชั้นในสังคมไทยเป็นตัวกำหนดบุคลิกภาพ ลักษณะนิสัย และพฤติกรรมของผู้หญิงให้อยู่ในกรอบที่สังคมยอมรับ คือ ลักษณะของความเป็นกุลสตรีรวมทั้งการเคารพเชื่อฟังผู้อาวุโสตลอดจนสามี ครั้นเมื่อชาวตะวันตกได้แผ่ขยายอิทธิพลทางวัฒนธรรมเข้ามาในประเทศไทย ผู้นำทางการเมืองของไทยได้พยายามปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมไทยกับวัฒนธรรมตะวันตก ให้สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทย เพื่อความอยู่รอดของประเทศชาติ และเพื่อความเจริญทัดเทียมอารยประเทศ ผู้หญิงซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย จึงต้องปรับเปลี่ยนสภาพภาพและบทบาทของตนตามไปด้วย เป็นต้นว่า ผู้หญิงต้องออกมามีบทบาททางสังคมมิใช่เก็บตัวอยู่แต่ในบ้าน ซึ่งผู้นำทางการเมืองในสมัยต่างๆ ได้กำหนดนโยบายดังกล่าว